

JORDI MUÑOZ

La correlació de febleses

Apunts sobre el cicle polític inacabat

En el moment d'escriure aquest article encara no sabem si hi haurà una nova investidura de Pedro Sánchez o, per contra, passarà com el 2015 i el 2019 i caldrà repetir les eleccions generals. No és una incògnita menor. En tot cas, independentment de com acabe aquest serial, el sol fet que tres mesos després de les eleccions generals encara hi haja aquesta incertesa és ben definitori d'un tret del sistema polític espanyol que ja podríem donar per consolidat: la fragmentació i la polarització polítiques fan que el sistema siga estructuralment més inestable i volàtil.

En tot cas, a hores d'ara tot indica que les eleccions de juliol de 2023 tanquen un cicle que, a l'estat, podríem dir que es va encetar electoralment amb les eleccions anticipades a l'Assemblea de Madrid el 2021. En aquelles eleccions, que va forçar Isabel Díaz Ayuso després de l'intent de moció de censura a Múrcia, es va redefinir l'espai polític de la dreta, amb la desaparició de Ciutadans i la recuperació de l'hegemonia del PP dins d'aquest espai, per bé que amb la necessitat de comptar amb l'extrema dreta de Vox.

A partir de llavors, i passant per Castella i Lleó —on el PP necessita Vox— i Andalusia —on el PP aconsegueix en solitari la majoria absoluta que certifica definitivament un canvi d'hegemonia en l'antic feu socialista— es va configurant un escenari molt ben definit.

Jordi Muñoz (València, 1979) és politòleg. Professor de Ciència Política a la Universitat de Barcelona i director del Centre d'Estudis d'Opinió (CEO). Autor de *La construcción política de la identidad española* (CIS, 2013) i de *Principi de realitat* (L'Avenç, 2020)

LA RESISTÈNCIA DELS PARTITS TRADICIONALS

La primera cosa que cal remarcar és que el PP i el PSOE consoliden la posició dominant dins dels blocs socioelectorals de la dreta i l'esquerra, respectivament. Això potser avui no és sorprenent, perquè la memòria és curta, però hi ha hagut moments en la història recent en què, tant una cosa com l'altra han estat seriosament en qüestió. Només cal recordar l'aparició fulgurant de Podem, que va estar molt a prop de fer el *sorpasso* al partit socialista el 2015-2016. O la de Ciutadans, que a l'abril de 2019 es va situar només nou escons per sota del PP. La corrupció, la crisi econòmica i la desconfiança política van estar a prop de jubilar-los. De fet, si el 2008 el PP i el PSOE sumaven pràcticament el 85 % del vot al conjunt de l'estat, el 2015 es situaven just al voltant del 50 % i al novembre de 2019 havien baixat fins al 45 %. Però al final van resistir i han acabat recuperant la seva posició hegemònica: el 2023 el PP i el PSOE sumen el 65 % del vot. Encara lluny del 2008, però en línia clarament ascendent.

La capacitat de resistència dels partits tradicionalment dominants al sistema polític espanyol ha sigut notable. Destronar-los ha resultat més complicat del que, en algun moment semblava. En aquest sentit, Espanya no és Itàlia, ni França, ni Grècia. No deixa de ser sorprenent, perquè la democratització és relativament recent i aquests partits, com a màquines electorals, són comparativament joves. Més joves (en la seva versió actual) que partits com la Unió de Demòcrates per la República francesa (UDR), el Partit Socialista Francès (PSF), la Democràcia Cristiana italiana (DC), el Partit Socialista Italià (PSI) o el Partit Comunista d'Itàlia (PCI).

Segurament la capacitat de resistència d'aquests partits té a veure amb una combinació de factors. Però l'envelliment de la població i les grans diferències intergeneracionals en la participació política (la gent major vota en proporcions molt més grans que els joves a Espanya) hi juga un paper fonamental, ja que si el PP i el PSOE han resistit la tempesta del cicle 2015-2020 és, fonamentalment, pels votants majors de 55 anys que s'hi han mantingut fidels. Per sota d'aquesta edat, de fet, tant el PP com el PSOE van perdre de molt la primera posició en el seu bloc ideològic.

Un altre element important són els mecanismes institucionals que es van dissenyar en la Transició per consolidar un incipient sistema de partits que, en aquell moment es veia com una peça fonamental per sostenir la nova democràcia. El seu encaix institucional a tots els nivells (des del local i provincial a l'estatal) i els nombrosos mecanismes de finançament en garanteixen la supervivència, i fan més difícil l'entrada de competidors. En tot cas, tant el PP com el PSOE han sigut capaços de preservar unes maquinàries polítiques molt més robustes que les dels qui, fugisserament, van disputar-los l'hegemonia i que ara, bé han desaparegut (Albert Rivera o Pablo Iglesias), bé es troben relegats al paper de crosseja (Vox o Sumar).

LES DIFICULTATS DE LES DRETES

Ara bé, el segon element que configura el nou escenari és que difícilment cap dels dos grans partits podrà governar en solitari. En el camp de la dreta encara és possible imaginar escenaris a l'andalusa, amb un nivell de concentració del vot en el PP que el porti a les portes d'una majoria absoluta. Però, tot i que possible, és un escenari improbable: la posició de Vox, que s'ha afermat com un actor amb molta capacitat de condicionar l'agenda política, sembla robusta. De fet, els partits semblants a Vox s'han consolidat en la majoria de països del nostre entorn i, per tant, és raonable pensar que a Espanya passarà el mateix. Si a això hi sumem els resultats estructuralment modestos del PP a Catalunya i el País Basc, les dificultats per la dreta no són petites.

D'altra banda, la necessitat de l'extrema dreta per conformar majories és un element que dificulta l'accés de la dreta al poder, ja que Vox és un soci incompatible amb altres suports que el PP podria obtenir (i que ha obtingut en el passat), com els del PNB. En aquest sentit, la paradoxa és que l'emergència de la dreta radical pot fer més probables governs d'esquerres a Espanya. Seria més eficient per a la dreta, des d'aquesta perspectiva, que el soci necessari estigués ubicat al centredreta i el PP continués ocupant tot l'espai de la dreta fins a l'extrema dreta, com havia fet els darrers quaranta anys. Perquè permetria la compatibilitat amb opcions com el PNB, però també perquè l'amenaça de l'extrema dreta és un fort element cohesionador de les esquerres i els sobiranismes.

Però la desaparició de Ciutadans, que tot i l'èxit momentani ha acabat com UPyD, palesa les dificultats d'aquesta opció. Ara es tornen a sentir els cants de sirena de la «tercera Espanya», i els «abajofirmantes» habituals tornen a demanar un nou instrument per a aquest espai polític, que no s'acaba de consolidar. No és evident quina és la raó que impedeix la consolidació d'un partit situat al centre a Espanya, a l'estil dels partits liberals que funcionen en altres països europeus. Acostumen a ser partits amb programes econòmics neoliberals però *progressistes* en qüestions socials.

Una hipòtesi podria ser que a Espanya no hi ha votants «centristes». Però les dades d'opinió pública la refuten fàcilment: sempre la posició intermèdia en l'escala ideològica és la més poblada a Espanya, com a altres països. Una altra hipòtesi és que la dinàmica de competició polaritzada i centrífuga fa que els votants susceptibles de ser atrets per una opció centrista acaben escorant-se en un o altre bloc. Però de fet la probabilitat que aparega una opció de centre és més alta quan els partits del centreesquerra i del centredreta s'allunyen un de l'altre, que és precisament el que passa els darrers anys a Espanya. En canvi, en un context de competició

centrípeta, tant el PSOE com el PP anirien a buscar prioritàriament aquests votants de centre i, per tant, es reduiria l'espai per a una opció intermèdia.

En el fons, crec que l'explicació va per una altra banda: si a Espanya no es consolida una opció a mig camí entre el PSOE i el PP és per la qüestió nacional, que els escora cap a la dreta. De fet, des del fracàs de l'operació Roca i la desaparició del CDS, tots els intents d'ocupar aquest espai s'han plantejat des d'un espanyolisme radical. Un espanyolisme formulat, d'entrada, en termes *jacobins* i retòricament *antinacionalistes* que té en els nacionalismes i sobiranismes català i basc els seus principals adversaris. I que veu en els acords del PSOE amb formacions plurinacionals la principal amenaça. Va ser el cas d'UPyD i ha sigut el cas de Ciutadans. Però aquest espanyolisme jacobí, al·lèrgic a la diversitat nacional i lingüística, és la porta d'entrada d'aquests sectors a idees cada cop més reaccionàries en diferents àmbits. Això els acaba escorant a la dreta, i no és estrany que intel·lectuals i líders d'opinió d'aquests espais facen el viatge des de l'esquerra espanyolista a la dreta més dura en poc temps. I sovint acaben en l'entorn de Vox. De fet, en la dissolució electoral de Ciutadans hi ha hagut molt de transvasament de vot cap al PP però també, en quantitats gens menyspreables, cap a Vox. Aquesta frontera entre el «centre liberal» i la dreta radical és una singularitat espanyola, que no es dona en els altres països europeus i que només té explicació pel nacionalisme espanyol compartit.

ELS OBSTACLES PER LES MAJORIES D'ESQUERRES I PLURINACIONALS

La dreta, per tant, només té un camí al poder, que és una majoria absoluta de la suma de PP i Vox. La majoria absoluta en solitari del PP només és factible ara com ara en alguns territoris, però en cap cas al conjunt de l'estat. Per contra, en el camp de l'esquerra, les sumes són més complexes i qualsevol possibilitat d'un govern d'esquerres que siga efectivament capaç de barrar el pas a la dreta requereix necessàriament de la participació dels sobiranismes i nacionalismes de les perifèries de l'estat. Això, evidentment, hi afegeix complexitat per diverses raons.

La primera és que hi ha molts més actors en joc. Començant per la substitució d'un partit centralitzat com Podem per un artefacte polític molt més complex i divers com Sumar. I seguint, lògicament, pels partits sobiranistes d'esquerres i de dretes de Catalunya i el País Basc. Cadascun d'aquests actors té agendes i interessos diferents i, lògicament, això complica molt més la formació de majories.

Però, a més a més, algunes d'aquestes agendes fan de molt mal pair a l'estat, perquè qüestionen obertament elements nuclears de l'*statu quo* constitucional: la monarquia, la unitat d'Espanya, el poder judicial o la centralització de les decisions i els aparells de l'estat. Tot això, com s'ha pogut comprovar, tesa molt el PSOE, que

és un partit molt ben encaixat en els aparells de l'estat i amb un interès en la conservació de l'*statu quo* constitucional.

Entre 2018 i 2023 això s'ha pogut mantenir per la necessitat d'Esquerra Republicana i de Bildu de normalitzar les situacions polítiques a Catalunya i el País Basc, per raons diferents. En un cas els indults i la reforma del Codi Penal, i en l'altre els acostaments de presos i l'aplicació gradual de beneficis penitenciaris als antics militants d'ETA. Malgrat la retòrica, la clau de la legislatura ha estat aquesta. I és també aquesta necessitat la que permet que hi haja marge per un potencial acord amb Junts per Catalunya. Un acord que, si finalment hi és, girarà bàsicament al voltant de l'amnistia.

Però quan s'esgote la carpeta de la normalització política, en l'agenda d'aquests partits hi ha altres qüestions més complexes de pactar per al PSOE. Com dèiem, l'amenaça de l'extrema dreta és també un fort factor cohesionador de majories alternatives al PP i Vox. Però el recorregut de les coalicions antidreta és limitat. I probablement també això s'esgotarà aviat. Arribarà, doncs, el moment en què la reedició dels pactes de l'esquerra estatal amb l'anomenat *bloc de la investidura* només serà possible si s'obren de veritat carpetes de fons sobre l'estructura de l'estat. En aquestes carpetes hi ha alguna concreció de la idea del dret a decidir i/o reformes de fons en el repartiment territorial del poder (i dels diners). Les resistències que puga generar l'amnistia semblaran una broma quan es plantege tocar os. Llavors qui sap si al PSOE s'hi imposarà la pulsio conservadora apadrinada per la vella guàrdia i pel grup PRISA, o bé es mantindrà l'instint d'afermar-se com a alternativa a la dreta que aquests dies encarna amb una nitidesa inesperada José Luis Rodríguez Zapatero.

L'EXCEPCIÓ ESPANYOLA

Més enllà de la gran quantitat i diversitat de partits, i de la naturalesa dels temes que plantegen i plantejaren actors clau com ERC, Junts o Bildu, el tercer element de complexitat per a la conformació de majories d'esquerres i plurinacionals a l'estat prové de la particular geografia política espanyola. I, singularment, del fet que Madrid s'haja consolidat, de manera contundent i inequívoca, com a gran freu conservador. Que la capital siga més de dretes que el país és una excepció en el context europeu. Ni Berlín, ni Londres, ni Roma, ni París, ni Viena, ni Amsterdam ni cap gran ciutat europea és més conservadora que el seu país. Només Madrid. I de manera abassegadora i recurrent. Les raons segurament tenen a veure amb la plurinacionalitat de l'estat, amb la vinculació del nacionalisme espanyol amb la dreta i, també amb l'herència històrica del franquisme, que va extirpar físicament

bona part del Madrid antifeixista i el va substituir per funcionaris afectes al règim arribats de *províncies*.

Aquesta excepcionalitat madrilenya té conseqüències més profundes de les que podria semblar. Madrid no és una província més. A Madrid hi ha una gran concentració de poder econòmic, polític, judicial, funcional, mediàtic i intel·lectual. Tots aquests poders no només *estan* a Madrid, sinó que *són* Madrid i estan poblats de manera absolutament desproporcionada per madrilenys i madrilenyes. A Madrid s'hi concentren absolutament totes les institucions de l'estat, i singularment les institucions contra majoritàries: el Tribunal Constitucional, el poder judicial, l'alt funcionariat, les agències reguladores, les grans empreses públiques i privatitzades, els serveis exteriors i els centres dels serveis de seguretat i intel·ligència, els lletrats del legislatiu, etcètera. No debades l'«opositor» és una figura arquetípicament madrilenya. I això val tant per als opositors a subalterns dels ministeris com als que aspiren a ser jutges, fiscals, advocats de l'estat, diplomàtics o alts funcionaris.

Tot això fa que, al voltant —i per damunt— de les institucions representatives hi haja una capa d'actors molt conservadors i molt poderosos. Tenen capacitat per condicionar l'adopció i implementació de polítiques i per crear, quan volen, un ambient irrespirable que puja molt el cost de prendre decisions transformadores. Qualsevol política que qüestiona l'*statu quo* topa amb una resistència ferotge des de molts fronts que la fa molt més difícil. A Madrid, l'aire que s'hi respira és conservador i això, no només es projecta mediàticament a la resta de l'estat, sinó que té conseqüències materials molt concretes i directes.

UNA REVÀLIDA INESPERADA

En el fons, és la suma d'aquestes febleses i dificultats objectives de les dretes i de les esquerres per conformar majories el que ens porta a la situació del darrer tram del trajecte polític. El maig de 2023, en les eleccions municipals i autonòmiques, la dreta va obtenir uns molt bons resultats. I, sobretot, va ser molt eficaç en convertir les victòries electorals (sovint estretes) en grans quotes de poder institucional. El cop semblava definitiu: la majoria d'ajuntaments importants, i bona part dels governs autonòmics de llocs clau van passar a mans del PP i Vox. En aquell moment tot el guió semblava escrit, la dreta només necessitava mantenir —i, si de cas, pujar un grau— la tensió antisanchista que l'havia catapultada al poder municipal i autonòmic. Pedro Sánchez, en una jugada arriscada —molt pròpia del personatge— va decidir no allargar l'agonia i convocar eleccions ràpidament.

Fins al mateix dia de les eleccions, l'ambient polític i mediàtic a Madrid era gairebé unànim: l'etapa oberta el 2018 amb la moció de censura a Rajoy s'havia

esgotat, i el PP i Vox s'encaraven a una majoria de dreta que havia d'endreçar Espanya. Les enquestes també apuntaven pràcticament totes en aquest sentit. I, més important encara, aquests pronòstics encaixaven amb els resultats de les eleccions autonòmiques i municipals de maig.

Però quan la majoria de les enquestes i dels comentaristes donaven pràcticament per feta la majoria absoluta de les dretes nacionalistes a Espanya, els resultats electorals del 23 de juliol de 2023 van donar una possibilitat inesperada de revàlida al govern anterior. Possiblement la clau cal trobar-la en la cascada de pactes municipals i autonòmics del PP amb Vox, que va mobilitzar molts votants de les esquerres que, *a priori*, s'havien de quedar a casa.

En tot cas, la majoria de la investidura anterior es va trobar amb una possibilitat de revàlida. Una revàlida, en primer lloc, per a Pedro Sánchez. Un polític de qui tothom en destaca l'audàcia i la capacitat de resiliència. De moment, totes les vegades que hom el donava per mort i enterrat, ha aconseguit ressuscitat de manera, sovint, sorprenent. Sánchez és, no hi ha dubte, un polític amb una gran cintura i capacitat d'adaptació a contextos canviants. Ha sigut demonitzat per la dreta —com, d'altra banda, ho van ser tots els seus predecessors socialistes en el seu moment, també els que ara s'han alineat amb el discurs de la dreta.

Però ell s'ha adaptat i, de la mateixa manera que el 2016 va signar un acord amb Ciutadans («Por un gobierno reformista y de progreso»), després va acabar signant una coalició amb Pablo Iglesias i, *de facto*, un acord de legislatura amb ERC i Bildu. La clau de volta de la seva supervivència és, probablement, aquesta mal-leabilitat que no tenen altres polítics, potser amb motxilles més carregades de conviccions —o de rigidesa— que d'instint de conservació del poder.

En tot cas, aquesta vegada l'aritmètica no ha donat la revàlida només a Pedro Sánchez, sinó també —i això és encara més inesperat— a Carles Puigdemont. L'ex-president de la Generalitat, exiliat a Bèlgica, corria el risc de caure en la irrellevància. Va quedar tercer a les eleccions al Parlament de 2021. El seu «Consell de la República» no ha acabat de reeixir. I el seu partit està fora del poder institucional: ni a la Generalitat, ni als grans ajuntaments ni, ara tampoc, a la majoria de diputacions. A més, malgrat les victòries judicials, l'amenaça d'una extradició (ni que siga només per un delictes de malversació) i l'empresonament subsegüent continuava present.

Però en aquest context, els capricis de l'aritmètica han jugat a favor de Puigdemont, i tots els actors que el donaven per amortitzat, o que tenien ganes de jubilar-lo han hagut de confrontar-se amb la realitat: és ell qui té la clau d'una nova investidura. La seva posició dura dels darrers anys fa pujar el preu dels seus vots.

I, independentment del que acabe passant, Puigdemont ha tingut prou cintura com per obrir-se a una negociació dins dels marges del que és possible amb la correlació de forces actual. El resultat està encara per decidir, i poden passar moltes coses: sovint les negociacions polítiques depenen de factors impredecibles.

Ara bé, fa l'efecte que Puigdemont té molts incentius a un acord: podria fàcilment perdre la clau que té ara en una hipotètica repetició electoral, fins i tot si mantinguera o millorara els seus resultats. Els mateixos capricis de l'aritmètica electoral i parlamentària que l'han portat fins ací el podrien tornar a la irrellevància en l'arena política estatal. D'altra banda, difícilment les enquestes seran tant definitòries com per dur a Pedro Sánchez a trencar la baralla i arriscar-se a unes noves eleccions. Ara bé, com dèiem abans, l'amnistia pot valer una investidura, però una vegada amortitzada, vindran altres carpetes encara més complexes. Unes carpetes, però, que caldrà afrontar si es vol mantenir viva l'opció de les majories d'esquerres a l'estat. ☞

SUBSCRIV-TE A

MÈTODE

Preu Subscripció anual (4 números l'any):
33€ per a Espanya, 45€ per a l'estranger. www.metode.cat